

Una Vukazić, IV-4

Četvrta gimnazija u Beogradu

Mentor: Suzana Spasić

OD AGORE DO INSTAGRAMA

Apstrakt

Današnje mesto socijalizacije razlikuje se u ogromnoj meri od trgova na kojima su se ljudi nekada okupljali. Na agori su se susretali samo stanovnici jednog polisa i oni koji bi se u prolazu tu zatekli; Instagram je mesto susreta tako veliko da u njega staje ceo svet, sa svim svojim vrlinama i manama, a istovremeno toliko malo da nam staje na dlan. Na taj način, mogućnosti koje se čoveku pružaju veće su nego pre dve i po hiljade godina, ali je njihova interpretacija donekle sužena. Iako se sreće sa celim svetom, paradoks je da čovek današnjice time postaje usamljeniji, možda i zbog toga što je reč i misao zamenio slikom, gotovo se odrekavši svih čula osim jednog – vida. Ipak, i pored svih promena koje je mesto susreta pretrpelo, i dalje na njemu pronalazimo samo čoveka, sa svim vrlinama i manama na koje filozofi vekovima ukazuju, i ima nade da će na nekim budućim trgovima ljudi učiti o nekadašnjem Instagramu i vrednostima koje je iznedrio, a da će sve ono bezvredno biti zaboravljeno.

Abstract

Place of socialization today is quite different from forums where people used to gather in the past. On the agora we could meet only habitants of that polis and small number of passengers, while Instagram is meeting place so huge that we can meet whole world in it, and at the same time so small that we can hold it in one hand. That way, we have more possibilities than people had had 2500 years ago, but our interpretation is limited in a way. Even though we communicate with the whole world, paradoxically we become lonelier, maybe because we changed words and thoughts for pictures, discarding all our senses but one – our sight. Nevertheless, despite all changes that our meeting place have been through, only human beings are there, with all their perfections and flaws which philosophers have been pointing out for centuries, and we can hope that people at some future forums will learn about some Instagram from the past and all the values that came from it, and that everything worthless about it will be forgotten.

Pozivam vas da sa mnom na trenutak zavirite u zamišljene živote dvoje mladih ljudi (koji se po nekim odlikama odvijaju u istom vremenu i prostoru, dok su po drugima odvojeni hiljadama godina), Marije i Eneje. Marijin dan počinje jednostavno: fotografisanjem svog doručka i planiranjem izlaska sa najboljom drugaricom. Ni Enejin dan nije preterano drugačiji. On provodi neko vreme nameštajući lokne i razmišljajući o odlasku „u grad“ sa svojim prijateljem. Da su smart telefoni postojali u vreme dok je živeo Eneja, verovatno ne bi postojale razlike u načinu na koji provode jutro. Marija navlači najnovije skupe patike koje je videla na svom omiljenom top modelu, a Eneja togu u boji kako bi istakao svoj društveni status. Mesto sastanka je trg, gde će Marija sesti u kafić sa Tijanom, a Eneja ponosno šetati sa Eliasom. Ona će kačiti sliku šoljice kafe na Instagram, dok će Tijana pisati poeziju na svom blogu. Eneja će birati koje skupocene sandale bi kupio, dok će Eliasovu pažnju zaokupiti razgovor nekolicine mladih ljudi sa sedim filozofom na stepeništu ispred hrama.

Između agore i Instagrama kao mesta okupljanja smešteni su vekovi ljudske istorije i napretka, a kao takva svedočila su i još uvek svedoče tome kako čovek ostaje čovek, isti onakav kakav je bio i u vreme kada su prvi učitelji na njima obećavali ljudima željnim znanja kako će ih učiniti mudrim u zamenu za novac, od kojih je jedan – Protagora – još tada rekao da je „čovek mera svih stvari, onih koje jesu da jesu, a onih koje nisu da nisu“.

Ovi „učitelji mudrosti“ nekada su morali da putuju od jednog trga do drugog, negde se zadržavajući duže a negde kraće, a o njima se širio glas, ne uvek dobar, iako su bili uticajni (danas bi se zvali „influenserima“). Naime, poučavajući građane veštinama retorike i eristike, proglašeni su za one koji šire neistine o suštini svih stvari, pre svega. Ovaj loš glas ih je pratio od otvorenog prostora agore preko različitih zatvorenih prostora koji su služili ljudima za okupljanje: crkve, škole, pozorišta, televizije (koja je mesta okupljanja dovela u naše domove), a danas i društvenih mreža (koje su mesta okupljanja konačno učinile ne-mestima ne-okupljanja). Naravno, mnogi posetioci ovih okupljališta nisu ni čuli za sofiste, ali ljubitelji istine i tragaoci za istinskom mudrošću, od Sokrata pa do današnjih dana, vekovima upiru prstom u njih, uznemiravaju javnost uljuljkanu slatkorečivošću u samodopadanje i – obično završavaju kao Sokrat. Dobro, danas ne nužno *baš* kao Sokrat, ali dovoljno je ukinuti jednu televizijsku emisiju, pa smo u priličnoj meri nekoga učutkali.

Ljudi oduvek imaju potrebu da se okupljaju i budu deo grupe. Nekada su se ljudi okupljali na trgovima i pijacama, gde su razmenjivali robu, ali i utiske i ideje. Agora je u staroj Grčkoj bila mesto na kom su se odvijale društvene, verske, građanske i trgovačke aktivnosti. Bio je to trg i pijaca, jedan otvoreni prostor, najčešće u središtu polisa. Rimljani su se okupljali na forumima, a kasnije se mesto okupljanja menjalo, pa su se ljudi grupisali pred crkvom ili u njoj, u školama, u različitim udruženjima i klubovima, salonima i kafanama.

U naše doba trгови postaju i turističke atrakcije, često preskupo ukrašeni, gde se obavljaju prestižne kupovine, i ponekad sedne na kafu, ali ne toliko da bi se razmenile ideje, već da bismo se „tagovali“ na društvenim mrežama na kojima ćemo druge informisati o lokacijama koje smo posetili. Putujući kroz vreme, čovečanstvo se izmestilo i, dok su ljudi nekada gledali jedni drugima u oči tokom razgovora, a predstava o ljudima i njihovom mišljenju se sticala komunikacijom „uživo“, danas gledamo sami sebe dok poziramo kako bismo stvorili predstavu koja će ostaviti najbolji utisak na druge ili na najbolji način prodati neki proizvod, kao što gledamo i predstave koje nam serviraju ljudi koji rade to isto.

Međutim, samo ukidanje fizičkog kontakta nije ono što Instagram razlikuje od, na primer, atinskog trga. Ova dva prostora zapravo su slična po tome što na njima dolazi do socijalizacije, što ljudi tu izražavaju sopstveni identitet i posmatraju druge učeći od njih (bilo šta treba, bilo šta ne treba da rade). Pored toga, na oba mesta dolazi do razmene iskustvava, informacija i ideja. Ipak, razlika je u onome čemu se na ovim mestima pridaje moć.

U vreme agore, *reč* je imala moć kada je u pitanju proces socijalizacije, dok se u vreme Instagrama u prvi plan stavlja *slika*. Slika, fotografija koja se deli na Instagramu nikada neće moći da nadmaši ono što se može izraziti rečima. Možemo da zamislimo (a potom rečima opišemo) i stvari koje nikada nismo osetili čulima, dok fotografija predstavlja samo prezentaciju jednog našeg čula (koje bi samo po sebi bilo beskorisno).

Funkciju izražavanja naše ličnosti na društvenim mrežama vrše profili. Profili su osmišljeni tako da ostatku velike zajednice interneta pokažu ko smo mi. Nažalost, ono što se na njima reprezentuje nismo mi. Ja bih bila ja i da nisam doručkovala avokado tost. Ja bih bila ja i da mi lice izgleda potpuno drugačije, a da mi je ime nekakav bar kod. Iako je pitanje šta nas čini onim što jesmo komplikovano, bez apsolutno istinitog odgovora, ovakve prezentacije nas samih sve

nas više i više udaljavaju od odgovora. Ni ljudi koji su nekada vreme provodili na trgovima nisu znali odgovor, ali krećući se u tom smeru izražavanja sopstvene ličnosti imali su, čini se, veće šanse da stignu do njega. Znamo li koji je izraz naše unutrašnje stvarnosti, naših misli, osećanja bliži odgovoru na to pitanje?

Možemo da zamislimo da naša čula ne postoje. Možemo da zamislimo da ne postoje i mnogi elementi stvarnosti koji nas okružuju. Možemo da zamislimo da svet ne postoji, baš kao što sam ja maločas zamislila da sam doručkovala nešto drugo. Ono što ne možemo, jeste da ugasio mogućnost postojanja naše unutrašnje stvarnosti i naših misli. I najbolji način koji je do sada osmišljen za izražavanje misli – a to jesu baš reči. Danas, kada njihovu funkciju neretko preuzimaju fotografije, reči se zapostavljaju, a zajedno sa njima i misli. Poistovećujemo se sa materijalnim statusom, fizičkim izgledom ili nekakvim doručkom. Ako zapostavljamo ono jedino za šta smo sigurni da postoji i da imamo, zapostavljamo sebe. Pitam se, zar samo zbog toga što je lakše, brže, i u svakodnevnom životu praktičnije funkcionisati na takav način i izražavati sebe pomoću nekoliko pritisnutih dugmića?

Naravno, nije svaka fotografija bezvredna, isto kao što nije ni svaka reč vredna. Nijedna slika nema vrednost bez misli, a umetnost se smatra vrlo vrednom i u formi slika. Kroz slike se mogu izraziti misli i osećanja. Bilo da su na platnu ili fotografije, mnoge slike u sebi sadrže misli i osećanja – sadrže i duhovni svet umetnika koji ih je stvorio. Instagram (zajedno s drugim društvenim mrežama) uglavnom nema slike koje u sebi sadrže umetnika, jer umetnik iza njih ne stoji. To je neki hodajući doručak, neki bar kod. Smatram, dakle, da čula postaju moćna kada se koriste radi reprezentacije unutrašnjeg sveta, iako im je primarna funkcija posmatranje spoljašnjeg. Takođe, nije ni svaka reč razmenjena na agori imala preteranu vrednost. Neke su bile iste poput onih koje razmenimo u ulazu zgrade sa komšijom koji nam nije simpatičan. Ipak, do razmene značajnih ideja i misli čini se da dolazi sve ređe, jer su one sve manje neophodne, ili bar tako ljudima deluje. Kao da su pronašli novu sferu u kojoj mogu da ispolje lenjost, jer i ona je oduvek postojala.

Još jedna funkcija zajednička je agori i Instagramu: to su mesta na kojima se traži prihvatanje ili odobrenje svoje okoline. Potreba za odobrenjem vuče korene iz prvobitnih zajednica, i postojala je znatno pre pojave trgova. U tim zajednicama, odbacivani su članovi društva koji se u njih ne uklapaju. Na primer, ukoliko bi član zajednice zadužen za sakupljanje bobica pred zimu sam

pojeo sve bobice, bio bi proteran iz iste, jer ne vrši svoju dužnost i time ugrožava opstanak zajednice. Osećaj izolovanosti, usamljenosti nastao je iz straha od smrti, jer čovek van tih zajednica verovatno ne bi preživeo. Baš taj osećaj je ono što bi primoralo jedinku da promeni svoje ponašanje kako bi bila primljena nazad u zajednicu. I uvek je lep osećaj biti prihvaćen od sopstvene okoline, ali način dobijanja tog prihvatanja se itekako menjao kroz istoriju.

U vreme agore, odobrenje se moglo dobiti, osetiti i pružiti na razne načine. Ono najveće se moglo dobiti zbog mudrih misli, interesantnih šala, izraženih veština govorništva... Ljudi bi se osetili prihvaćeno kada bi se drugi družili s njima, kada bi im se divili, kada bi ih poštovali. Možda i jednostavno osmehnuli. Najveće poštovanje dobija onaj čije misli imaju najveću vrednost, po mišljenju drugih. Kako se danas dobija odobrenje?

Danas, pa... Za početak, odobrenje odbijamo i očekujemo uglavnom u digitalnoj formi (lajk, šer, subskrajb...). A dobijamo ga neretko mehanički, jer je nekome dosadno dok sedi na toaletnoj šolji, ili dok sluša predavanje. Talentom i veštinom sve češće se smatra nalaženje dobrog ugla za selfi. To postaju naše vrednosti. Sad, ukoliko dobijamo odobrenje zbog nečega što smo pojeli (ili možda samo fotografisali kako bi ljudi mislili da smo to pojeli), da li smo ga uopšte dobili?

Statistika govori da nismo, zbog sve većeg broja ljudi koji se osećaju usamljeno. Ako dobijamo odobrenje za ono što uopšte ne predstavlja nas, ili iz nekog maločas spomenutog razloga, nismo ga zapravo ni dobili. Ukoliko nemamo motivaciju da razvijamo svoj unutašnji svet umesto što ga stalno izvrćemo na spolja, nikada nećemo ni razumeti uzrok svoje usamljenosti. I pored miliona lajkova, poznate ličnosti veoma često izjavljuju da se osećaju usamljeno. Odobravanje našeg doručka mnogima deluje kao odobravanje našeg bića, ali pre ili kasnije stižu posledice takvih verovanja.

Potreba da se drugima dopadnemo i da nas „odobre“ često dovodi do toga da lažno predstavljamo sebe ili način na koji živimo svoj život. Da bismo pobudili interesovanje drugih, formiramo iluzije oko svojih života. Sada je sve lakše napraviti iluziju, jer prikazujemo samo ono što želimo da stane u okvir jedne fotografije. Ranije, pa i u vreme agore, bilo je znatno teže zavarati ljude da ste bogatiji, lepši, ili srećniji (sigurno je i tada bilo bezbroj pokušaja). Platon je kritikovao sofiste što su bazirali svoje ideje i učenja na iluzijama – iluzijama reči, dok se danas to čini pomoću slika. Iluzijom dobijamo odobrenje drugih ljudi, iako ne po zaslugi. Ljudima je

važno kako se ponaša njihovo okruženje, i većina voli da prati šablon. Nažalost, samo onaj ko je stvorio iluziju svestan je toga da ona postoji (i to ne nužno). Na taj način dobijamo društvo u kome većina stvara iluzije kako bi ispratila tuđe iluzije, dok neki žive potpuno lažnim životima.

Lako je današnjicu posmatrati kao sunovrat vrednosti, ali tako je bilo i u svakoj današnjici u prošlosti. Štaviše, sada iz prve ruke možemo da posmatramo sve što sa društvom nije u redu, jer je tačno pred našim očima. Možda na neki drugi način, ali problemi su uvek postojali, i to baš zbog većine. I na agori je verovatno bilo bitnije pokazati svoju novu togu ili sandale, ali to nije ono što se zadržalo kao vrednost u budućnosti, verovatno ni dan nakon što bi ih čovek „prošetao”. Trivijalnosti oko kojih su se ljudi okupljali takođe su se menjale, ali se nikada nisu cenile onda kada ta prelepa sandala pođe stazom od agore do groba. U kolektivnom pamćenju urezani su, naprotiv, dijalozi sofista i Sokrata, koji opominju na vrednost potrage za istinom, dok su anonimni ostali svi koji ni tada nisu cenili misao, ali su joj, zastrašeni njenom snagom, izrekli osudu na smrt.

Ne postoji, dakle, nešto poput savršenog perioda kada je u pitanju promocija najviših vrednosti. Takođe, možda bi bilo preterano reći da je današnje vreme toga značajno lišeno, jer i kada fotografiše svoj doručak, većina poštuje „tuđe svetove”, pojedince koji se razlikuju od njih, što je u istoriji pre bio izuzetak nego pravilo. I na Instagramu (baš kao što su mogli ljudi na agori) možemo sresti istomišljenike, čak sa potupno drugog kraja sveta. Možemo sresti umetnike, filozofe, pesnike i sanjare. Možemo i doznati za poneku Sokratovu misao, ili se nasmejati na šalu koja je nastala (u bukvalnom smislu) pre Hrista. Dok će svaka slika avokado tosta biti zaboravljena, baš kao i svaka lepa sandala koja je prošetala agorom. Ostaće ono što stvarno vredi, a mislioci i stvaraoци će uvek biti retki dragulji društva, baš kao i do sada.

S druge strane, iako iluzije nisu nastale stvaranjem Instagrama, on ih je učinio mnogo jednostavnijim za upotrebu, time i rasprostranjenijim – mesto sporazumevanja postalo je mesto nesporazuma. Do neke mere izmenila se i forma iluzije (od sofističkih učenja do kačenja slike tuđeg doručka). To je posledica toga što ljudi postižu napredak u tehnologiji i industriji, dok u osnovi ostaju isti. Postaje nam samo sve ugodnije i lakše da izrazimo osobine za koje smo i sami svesni da su negativne.

Prelazak sa otvorenog prostora, preko privatnijih i zatvorenijih sve do u-sebe-zatvoreni prostor Instagrama, koji je ujedno i širi od svih ranijih mesta okupljanja, omogućio je ljudima da se globalno povežu i pretvorilo je ceo svet u jedan veliki trg, na kom nailazimo na Sokrate i sofiste našeg doba, pa čak i mislioce iz davnih vremena, čije misli i izreke mnogi inače ne bi imali prilike da čuju (ili pročitaju) – a sada ih znaju napamet jer su ih mnogo puta videli zapisane na popularnim sličicama s citatima.

Ova kakofonija slika, misli, komentara i lajkova slična je po mnogo čemu kakofoniji mnogih nekadašnjih trgova, osim po tome što nas čulno ne zaglušuje, već nam proizvodi beli šum u umu, tamo gde mi ono viđeno verbalizujemo u sebi i obrađujemo u sopstvenoj „pećini”. Tako su se pećina i trg spojili u jedno, a čovek se zatekao u jednom prostoru, koji slobodno možemo nazvati mestom koje nije mesto, Fukoovom heterotopijom (pa čak i meta-heterotopijom ili heterotopijom heterotopije) – drugim mestom, na koje smo istovremeno izgnani i na koje dobrovoljno bežimo, od sveta, trga, pa čak i od samih sebe, pokušavajući da se sretnemo sa svetom, budemo deo trga i možda pronađemo sebe.

No, da bismo u tome zaista i uspeli, i da bismo išli napred, možda bi bilo korisno da se (kad smo već zalutali na trg koji je istovremeno i pećina) setimo Bekona, koji je smatrao da je neophodno da se oslobodimo iluzija i zabluda koje nas u tome sprečavaju. Pa, ako već ne možemo da se oslobodimo idola pećine i sopstvenog pogleda na svet, da se trudimo da idole trga stavimo na svoje mesto i budemo svesni da u komunikaciji s drugima često zanemarujemo to da nas reči (i slike!) dovode u zabludu, a da nas društvene predrasude i mišljenje većine lako mogu skrenuti s pravog puta.

A, ako budemo dovoljno oprezni i shvatimo da su senke na zidu pećine samo senke, možda nam se posreći, pa spoznamo i onaj svet izvan pećine. Ili je to ipak samo mit?

Bibliografija:

1. Bekon, Frensis (1986): *Novi organon*, Zagreb: Naprijed
2. Korać, Veljko i Pavlović, Branko (1998): *Istorija filozofije za IV razred srednje škole*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
3. Krešenco, Lućano de (1993): *Istorija grčke filozofije: od Sokrata nadalje*, Novi Sad: Svetovi
4. Krešenco, Lućano de (2004): *Istorija moderne filozofije: od Nikole Kuzanskog do Galilea Galileja*, Novi Sad: Svetovi
5. Platon (1975): *Protagora, Sofist*, Zagreb: Naprijed
6. Riz, Viljem (2004): *Rečnik – filozofija i religija*, Beograd: Dereta
7. Savić, Mile, Cvetković, Vladimir i Cekić, Nenad (2004): *Filozofija za IV razred gimnazije i stručnih škola*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
8. Fuko, Mišel (2005): „Druga mesta“, u: Marinković, Dušan: *1926 – 1984 – 2004, Hrestomatija*, Novi Sad: Vojvođanska sociološka asocijacija